
MJEŠOVITE ŽENIDBE U KATOLIČANSTVU,
PRAVOSLAVLJU I ISLAMU (II.)
Pravno i pastoralno pitanje u međuvjerskim odnosima*

Tomo Vukšić, Sarajevo

UDK: 265.5 : 261.8
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 10/2006.

Sažetak

Jedno od važnih područja u međuvjerskim odnosima svakako je vezano uz pitanje mješovitih ženidaba i uz način na koji je ono na zakonskoj i dušobrižničkoj razini riješeno u pojedinim Crkvama i vjerskim zajednicama na općem i lokalnom planu. U našim krajevima to se ponajprije odnosi na katoličanstvo, pravoslavlje i islam, od kojih jedino Katolička crkva dosljedno poštuje prirodno pravo izbora ženidbenoga druga jer ne poznaje apsolutnu zabranu ni jedne vrste mješovite ženidbe. U ovom članku, koji je podijeljen u četiri poglavlja, nakon pregleda važnijih katoličkih dokumenata i smjernica o ovoj temi, kako onih opće Crkve tako i na hrvatskom govornom području, raspravlja se o mješovitim ženidbama u kanonskom pravu i pastoralu Katoličke crkve. U trećem dijelu slijedi najprije prikaz stajališta crkvenoga prava u Pravoslavnoj crkvi prema istom pitanju, gdje se ustanovljuje kako se u pravoslavlju može vjenčati samo dvoje krštenih, a nikada krštena i nekrštena osoba. Potom se čita pogled na islamsko šerijatsko pravo, koje muslimanki apsolutno zabranjuje sklapanje svake mješovite ženidbe, a muslimanu takav brak dopušta samo s kršćankom i židovkom. I na kraju, nakon usporedne analize katoličkoga i pravoslavnog ženidbenoga prava, dolazi rasprava o (ne)mogućnosti da katolik, u postojećem stanju stvari, od svojega mjerodavnoga crkvenog poglavara dobije oprost od obvezatnoga oblika sklapanja ženidbe te dopuštenje kako bi se vjenčao u Pravoslavnoj crkvi.

* Ovo je tekst predavanja koje je 4. rujna 2006. održano svećenicima na Seminaru za ovlast isповijedanja u Sarajevu. Prvi dio ovoga članka objavljen je u Crkvi u svijetu br. 1/2007., str. 81-95.

3. MJEŠOVITA ŽENIDBA U PRAVOSLAVLJU I ISLAMU

Problematiku mješovitih ženidaba ne može se promatrati samo iz kuta katoličkoga ženidbenoga prava i dušobrižničkih nastojanja Katoličke crkve. To prije svega zato što sama mješovita ženidba kao takva uključuje ne samo osobu druge vjere nego, posredstvom te inovjerne osobe koja je sklopila ženidbu s katoličkom strankom, i Crkvu, odnosno vjersku zajednicu kojoj ta osoba pripada. U našim krajevima sve to vrlo vidljivo dolazi do izražaja i zato što posvuda u naseljima žive izmiješani sljedbenici različitih vjera koji međusobno sklapaju mješovite ženidbe. To konkretno znači da bi ovaj pokušaj prikaza bio vrlo nepotpun ako se ne bi barem malo zavrilo u pravoslavno i islamsko zakonodavstvo koje uređuje ovu tematiku.

3.1. Pravoslavno ženidbeno pravo

Ženidbeno pravo Srpske pravoslavne crkve poznaje bračne smetnje među kojima razlikuje uklonjive i neuklonjive. Među neuklonjivim smetnjama nalazi se i "razlika vere"²⁵ (*disparitas cultus*), što znači da pravoslavac ni u kojem slučaju ne može sklopiti valjanu ženidbu s nekrštenom osobom, dok smetnja "razlika veroispovesti" (*mixta religio*) pripada među one uklonjive.²⁶ Naime, u pravoslavlju je svaki oblik mješovite ženidbe dugo bio zabranjen, a to pravilo oslanjalo se na neke odredbe starih sabora i carskih zakona. Tako je npr. najstarija odluka koja zabranjuje ženidbu kršćana i nekršćana uopće nastala na Pokrajinskom saboru u Arlesu (južna Francuska) godine 314. dok je Laodicejski sabor 343. godine prvi zabranio ženidbu između kršćana i heretika. U SPC-u je zabranu *mixta religio* ozakonio Dušanov zakonik (čl. 9) koji glasi: "Ako se nađe jeretik koji bi se oženio pravoslavnom, može se, ako pristane, krstiti u pravoslavlje; ako li se ne bi pokrstio, da mu se uzmu žena i deca i da im se da deo od kuće, a on da se

²⁵ Usp. Sveti arhijerejski sinod, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, Beograd, 1994., § 12. – *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve* otisnuta su također u: Dimšo Perić, *Zakonodavstvo Srpske pravoslavne crkve od stvaranja Jugoslavije do novijeg vremena. Prilog proučavanju odnosa Crkve i države*, Srpska pravoslavna eparhija kanadska, Toronto, 1995., str. 196-248. – Usp. također Jovan Mejendorf, *Brak u svetlosti pravoslavne teologije*, u: Teološki pogledi 3/1974., str. 153-207.

²⁶ Usp. Sveti arhijerejski sinod, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, § 13.

protera.”²⁷ To znači da je mješovita ženidba i u drugom slučaju (*mixta religio*) načelno bila zabranjena, ali je Pravoslavna crkva, “snishodeći slabostima svojih vernih”, uz ispunjavanje određenih uvjeta, u najnovije vrijeme dopušta.²⁸

Glede tih uvjeta, kad su u pitanju mješovite ženidbe, § 115 *Bračnih pravila Srpske pravoslavne crkve* određuje:

Brak između pravoslavnog lica i lica druge veroispovesti može se sklopiti samo pod ovim uslovima:

1) lice druge veroispovesti mora pre stupanja u brak potpisati pismenu izjavu pred nadležnim parohom pravoslavnog lica, u prisutnosti dva svedoka, da neće svog budućeg bračnog druga pravoslavne vere odvracati od pravoslavnog ispovedanje vere, ni pokušavati da ga ma kojim načinom navede da pređe u drugu veru; da neće smetati pravoslavnom licu u vršenju njegovih dužnosti i čuvanju pravoslavnih obreda i običaja;

2) lice druge veroispovesti mora se pred nadležnim parohom i dva svedoka, pismenom izjavom, naročito obavezati da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri;

3) pravoslavno lice, koje želi stupiti u brak s licem druge veroispovesti, ima pred nadležnim parohom svečano obećati da će stalno, lepim načinom, nastojati da svoga budućeg druga privoli pravoslavnoj veri.

4) Brak pravoslavnog lica sa licem druge veroispovesti mora se sklopiti u pravoslavnom hramu, od pravoslavnog sveštenika i po pravoslavnom obredu.

Izjavu pravoslavnog lica, označenu u tačkama prvoj i drugoj ovoga paragrafa, potpisuju i prisutni svedoci pred nadležnim parohom.

Nadležni pravoslavni svećenik neće obaviti vjenčanje ako se savjesno ne uvjeri da nepravoslavni partner pruža dovoljno jamstva da će ispuniti gornje obveze.²⁹ No prije vjenčanja pravoslavni svećenik će izvijestiti nadležnoga pravoslavnoga biskupa i tražiti od njega razrješenje i blagoslov pa tek nakon dobivena razrješenja i blagoslova obaviti vjenčanje (§ 117). Pritom on mora voditi računa da bivši pravoslavni vjernik ne može sklopiti ženidbu ako je njegova prethodna ženidba bila razvedena zbog njegova otpada od pravoslavne vjere (§ 107 i 116).

²⁷ Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo i crkvenosudski postupak Srpske pravoslavne crkve*, Sveti arhijerejski sinod SPC, Beograd, 1973., str. 90-91.

²⁸ Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo...*, str. 184.

²⁹ Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo...*, str. 184-187.

Poslije vjenčanja nadležni pravoslavni župnik mora voditi naročitu brigu o vjerskom i moralnom vladanju bračnih drugova iz mješovite ženidbe i brinuti se da se preuzete obveze ispunjavaju te poduzeti mjere ako primijeti da se te obveze izigravaju, pa čak pokrenuti i postupak za utvrđivanje krivice (§ 118), a djeca iz takva braka, sklopljenog u Pravoslavnoj crkvi, mogu se krstiti samo u pravoslavnoj vjeri (§ 120).

Isto tako, ako je jedan bračni partner pravoslavne vjere, a brak sklopljen u nekoj drugoj Crkvi, djeca se također moraju krstiti u pravoslavnoj vjeri, a "protivan ugovor roditelja o krštenju dece nema nikakve važnosti za pravoslavnu Crkvu" (§ 121).

Ako je i samo jedan bračni partner pravoslavne vjere, za pitanje valjanosti, poništenja ili razvoda toga braka nadležni su isključivo pravoslavni crkveni sudovi, a odluke tih vlasti mjerodavne su za oba bračna partnera.

Mješovita ženidba, u skladu s propisima kanonskoga prava SPC-a, načelno može biti sklopljena i u nekoj drugoj kršćanskoj zajednici. Međutim: "Ako je mešoviti brak, u kojem je jedno lice pravoslavno, sklopljen od predstavnika druge veroispovesti, a drugo lice neće da pređe u pravoslavnu veru, ima se takav mešoviti brak, po traženju pravoslavnog bračnog lica, njegova zastupnika po zakonu ili po službenoj dužnosti, poništiti zbog bračne smetnje iz § 13 t. 8" (§ 123, st. 1). A ta smetnja je, samo da podsjetimo, upravo *mixta religio*. Odnosno, u pretpostavci npr. da je neka mješovita ženidba između katoličke i pravoslavne osobe sklopljena u Katoličkoj crkvi, pa nakon toga katolička stranka neće da prijeđe na pravoslavlje, samim time ona pruža kanonski razlog svome pravoslavnom partneru da pred nadležnim crkvenim sudom SPC-a njihova ženidba bude poništena, uz napomenu da bi takva odluka vrijedila samo za pravoslavnu stranku.

No, ako nepravoslavna osoba, čiji je brak poništen zbog razloga koji predviđa upravo spomenuti propis (§ 123, st. 1), kasnije prijeđe na pravoslavnu vjeru i sporazumno sa svojim bračnim drugom odluči ponovno uspostaviti bračnu vezu, "izvršiće se među ovim licima novo sklapanje braka," po općim propisima za sklapanje ženidbe u Pravoslavnoj crkvi (§ 123, st. 2).³⁰

³⁰ Srpsko pravoslavno zakonodavstvo iz malo ranijega vremena glede mješovitih ženidaba koje je prikazao Milaš Nikodim, *Pravoslavno crkveno pravo*, Beograd, 1926., str. 683-685; Sergije Troicki, *Crkveno pravo*, Beograd, 1937.; Meyendorff John, *Marriage*, St. Vladimir's Press, New York, 1984.

I na kraju, postoje slučajevi da netko tko je već kršćanin, prijeđe na pravoslavlje nakon što je već bio sklopio kršćansku ženidbu u svojoj Crkvi, ali se nakon toga na civilnom sudu razveo. Tako razvedena osoba prelaskom na pravoslavlje "na osnovu same presude građanskog suda o razvodu njihovog ranijeg verskog obreda", odlukom Svetog arhijerejskog sinoda iz 1946. godine, stječe pravo na drugi, tj. pravoslavni brak, a da crkveni sud SPC-a ne vodi nikakav postupak glede prve ženidbe (§ 124).³¹ Međutim, ako netko tko uopće nije kršćanin, a u nekršćanstvu je sklopio ženidbu i u njoj živi, prijeđe na pravoslavlje, takav brak ostaje na snazi u nadi spasenja bračnoga druga koji je ostao nekršćanin. No, ako bračni partner koji je ostao u nekršćanstvu, ne želi dalje živjeti sa svojim dosadašnjim bračnim drugom koji je postao pravoslavac ili mu smeta u vršenju njegovih kršćanskih dužnosti, tada nadležni pravoslavni sud, na zahtjev obraćenoga pravoslavca, može takav brak raskinuti i pokrštenoj osobi dopustiti stupanje u novu ženidbu, s time da takva odluka vrijedi samo za pokrštenu pravoslavnu osobu (§ 125).³²

3.2. Islamsko ženidbeno pravo

Šerijatsko ženidbeno pravo je, prema sudu stručnjaka za ovu problematiku,³³ najrazvijenija grana šerijatske znanosti a, kao i cijelom šerijatskom zakonodavstvu, izvori su mu Kur'an i Sunnet. A za ispravno razumijevanje pitanja mješovitih ženidaba, treba podsjetiti da islamsko ženidbeno pravo poznaje tri vrste bračnih smetnji. Prve su *trajne*, a to su krvno srodstvo, srodstvo po mlijeku i srodstvo po tazbinstvu. *Priremena* je smetnja brak žene koji traje, odnosno bračnost žene ili ženidbeni vez, dok se *uklonjivom* smetnjom smatra mješoviti brak. Gledano teoretski, mješovita ženidba mogao bi biti brak muslimana s nemuslimankom, brak nemuslimana s muslimankom te mješoviti brak koji nastaje promjenom vjere jednog od muslimanskih supružnika. No, nikako se ne može ispustiti iz vida da u islamu, osim monogamnoga (jednoženstvo), postoji i poligamni brak, koji može postojati ili u

³¹ Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo...*, str. 187.

³² Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo...*, str. 188-189. Usp. također Jovo Nikolić, *Razvod braka u Pravoslavnoj crkvi*, u: Bogoslovska smotra 1-2/1979., str. 181-185.

obliku sukcesivnoga višeženstva, tj. kad se sklapa nova ženidba nakon prestanka prve, ili u obliku istovremene oženjenosti jednoga muškarca s više žena kada neka od žena može biti također nemuslimanka.

Prije svega, iz svake priče o mješovitom braku u islamu treba isključiti mogućnost udaje muslimanke za pripadnika bilo koje druge vjere, jer ni jedna priznata islamska pravna škola, pozivajući se na navod iz Kur'ana (El-Mumtehine, 10), ne dopušta brak između muslimanke i nemuslimana i svi smatraju da je takva ženidba apsolutno zabranjena te da se ni pod kakvim uvjetima ne smije dopustiti.

Razlog zbog kojega je apsolutno zabranjen brak između muslimanke i nemuslimana svodio bi se ukratko na sljedeće. Prvo, kršćani i židovi, koji bi jedini eventualno mogli doći u obzir, ne priznaju Muhameda vjerovjesnikom niti Kur'an Božjom knjigom, već autorstvo Kur'ana pripisuju Muhamedu. Iz toga proizlazi drugi razlog, koji se sastoji u islamskom stajalištu da muslimanka, koja se vjenča, u budućem životu mora slijediti vjeru svoga muža, njegove običaje, kulturu odijevanja, prehrane itd. Tako bi se sve pretvorilo u vjerski otpad muslimanke, što se nikako ne može dopustiti. I treće, djeca se obično odgajaju u vjeri oca, naročito ako je vjenčanje bilo vjersko, a vjersko vjenčanje po obredu bilo koje druge vjere značilo bi da je izvršena apostazija od islama.

Zbog svega toga se svaki govor o mješovitim ženidbama u islamu svodi na moguće sklapanje braka između muslimana i nemuslimanke, odnosno samo kršćanke ili židovke. No, kaže jedan islamski pravnik, i takav brak "je za našu vjersku zajednicu jedno zlo, pa svejedno što su ti mješoviti brakovi po šeriatu dozvoljeni,

³³ Usp. Ibrahim Džananović, *Islamski brak. Udžbenik za medrese*, Rijaset Islamske zajednice, Sarajevo, 2004., str. 27-36; Ferhat Šeta, *Islamski brak*, Starješinstvo Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1985.; Hammudah Abd al'Ati, *The Family Structure*, Tripoli, 1977.; Mehmed Begović, *Šerijatsko bračno pravo*, Beograd, 1936.; Abdulah Bušatlić, *Porodično i nasljedno pravo muslimana*, Sarajevo 1926.; Ivan Pavlinac, *Šerijatski bračni propisi*, u: Vrhbosna 5/1940., 113-119; Tomislav Jablanović, *Ženidba u islamu*, u: Bogoslovska smotra 1-2/1979., str. 195-198; Ante Komadina, *Il matrimonio musulmano*, Rim, 1983. Usp. također *Mješoviti brakovi*, Rijaset islamske zajednice, Sarajevo 1996. gdje su ponovno objavljeni neki stariji članci (Fehim Spaho, *Mješoviti brakovi*; Handžić Mehmed, *Mišljenja islamskih učerjaka koji su bili protiv mješovitih brakova*; Husejn Jahić, *Opasne posljedice mješovitih brakova*, Mehmed-Ali Čerimović, *Mješoviti brak*, Mehmed Ali Čerimović, *Zašto islam ne dozvoljava muslimanki brak s nemuslimanom*) i još neki polemički tekstovi iz novijega vremena na temu mješovitih brakova.

odnosno, pravije rečeno, trpljeni”.³⁴ Drugi je, međutim, nešto blažega stava, kad za takvu ženidbu veli “da, iako je to u potrebi dozvoljeno, ipak nije lijepa i poželjna stvar”.³⁵

Mogućnost da se musliman oženi ženom *kitabijom* (tj. ženom iz religije knjige) oslanja na kur’anski ajet (El-Maide, 5) koji kaže: “I dopuštene su vam čestite vjernice i čestite žene onih kojima je Knjiga dana prije vas, kad im vjenčane poklone njihove dadnete, s namjerom da se njima oženite, a ne da blud činite, niti da ih za prilježnice imate.” No, kao što je muslimankama zabranjeno da se udaju za mnogobošce, tako je i muslimanu zabranjen brak s politeistkinjom, što je propis koji se temelji na ajetu (El-Bekare, 221): “Ne ženite se mnogoboškinjama, sve dok ne postanu vjernice. (...) Ne udajte vaše ženskinje za mnogobošce sve dok ne postanu vjernici.”

U kategoriju politeistkinja pripada i svaka muslimanka koja je izvršila *apostaziju*, odnosno napustila islam. Brak s takvim osobama je apsolutno ništetan, jer je takva osoba, prema islamskom učenju, u moralnom smislu “već mrtva” za islam pa se s mrtvom osobom ne može sklopiti ženidba.

Kod obreda vjenčanja, kad dvoje muslimana sklapa brak, svjedoci njihova vjenčanja moraju biti također muslimani. No, kod sklapanja braka između muslimana i nemuslimanke obred se razlikuje od obreda predviđenoga za ženidbu muslimana i muslimanke po tome što svjedoci vjenčanja ne moraju biti muslimani. No, i u takvu braku, prema islamskom nauku, djeca moraju biti odgajana u vjeri oca, tj. kao muslimani, jer se žena nemuslimanka prilikom vjenčanja odriče prava na odgoj djece u svojoj vjeri. Osim toga, nakon moguće smrti muža starateljstvo nad djecom preuzima onaj srodnik koji bi ih inače preuzeo kada bi se radilo o braku između supružnika muslimana koji su umrli. Uz to, žena nemuslimanka ne može naslijediti muža, niti obratno, ali može u nasljedstvo dobiti imetak u visini od jedne trećine ako joj muž ima i drugih nasljednika.³⁶

U islamu postoji više razloga rastave braka na šerijatskom sudu te nekoliko razloga prekida sklopljene ženidbe snagom zakona bez ikakve intervencije suda. Jedan od tih razloga prekida braka jest otpad (apostazija) jednog supružnika od islamske vjere.

³⁴ Fehim Spaho, *Mješoviti brakovi*, str. 7.

³⁵ Mehmed-Ali Ćerimović, *Mješoviti brakovi*, str. 86.

³⁶ Usp. Ibrahim Džananović, *Islamski brak*, str. 33.

Taj brak sam po sebi, bez ikakve posebne sudske presude, prestaje, a supružnik koji je ostao u islamu zadržava sva prava koja mu inače po islamskim propisima pripadaju. To posebice vrijedi u slučaju ako muž napusti islam. Ali ako žena napusti islam, njoj se ostavlja vremena da razmisli o svome činu i da se možda vrati. I ako se zaista vrati u vremenskom roku koji joj je dan, brak se nastavlja. Isto tako, ako neka kršćanka ili židovka, koja je udana za muslimana, za vrijeme braka prijeđe iz kršćanstva u židovstvo ili obratno, prema šerijatskom zakonu to ne proizvodi nikakve pravne posljedice te se brak nastavlja.

S druge strane, budući da postoji mogućnost da se na islam obrati netko tko je u prethodnoj vjeri bio u braku, predviđene su različite mogućnosti ovisno o tome je li se obratio jedan supružnik ili oboje.

U prvom slučaju, ako dođe do prelaska na islam samo jednoga od supružnika, vrijede sljedeća pravila. Prvo, kad udana kršćanka prijeđe na islam prije svoga muža, ona je slobodna i može sklopiti novu ženidbu jer muslimanka ne može živjeti u braku s nemuslimanom. Drugo, žena koja je prešla na islam, ponudit će svome mužu da i on prijeđe na islam te, ako i on prijeđe na islam, njihov brak i dalje vrijedi ako ne postoje neke od smetnja koje predviđa šerijatsko ženidbeno pravo. Treće, ako muž prijeđe na islam, ponudit će ženi da i ona učini isto. No ako postoje smetnje koje predviđa šerijatsko pravo, njihova ženidba će biti poništena. Ali ako žena ne prijeđe na islam, a drugih smetnji nema, brak se nastavlja jer se musliman može ženiti nemuslimankom i nije potrebno nikakvo novo vjenčanje.

Međutim, moguće je da dvoje nemuslimana koji su već u braku, istodobno prijeđu na islam. U tome slučaju njihov brak i dalje vrijedi ako nema šerijatskih smetnji i nije potrebno nikakvo ponovno vjenčanje.

I posljednje, u poligamnom islamskom braku, a to je u islamu svaki brak s više od jedne, a najviše s četiri žene, neka od žena također može biti nemuslimanka, no za nju vrijede već spomenuti propisi.

Prema tome, kao ni u katoličanstvu i pravoslavlju, mješovita ženidba ni u islamu nije preporučena. Stoga, sažimljući islamsko učenje o mješovitoj ženidbi, jedan od suvremenih tumača ove tematike kaže: "Brak između muslimana i nemuslimanke, pripadnice jedne od nebeskih objavljenih vjera, može se smatrati dopuštenim u nuždi, ali nikako preporučenim, jer je njegova

kategorija (mješovitog braka – između muslimana i nemuslimanke) mekruh – pokuđen.”³⁷

4. OPROST OD ŽENIDBENOGA OBLIKA I VJENČANJE NA NEKATOLIČKI NAČIN

4.1. *Dobivanje oprosta od kanonskog oblika*

Budući da nije rijetka pojava da u slučaju mješovite ženidbe nekatolički partner zahtijeva vjenčanje na način svoje vjere, ovdje se čini potrebnim napisati također nekoliko pojašnjenja glede mogućnosti davanja katoličkoj stranci, koja namjerava sklopiti mješovitu ženidbu, oprosta od propisanoga kanonskog oblika sklapanja ženidbe i, povezano s time, o davanju dozvole za vjenčanje katoličke stranke na nekatolički način te o obvezi biskupske konferencije da donese odredbe prema kojima će se taj oprost davati što se temelji na propisu kan. 1127 koji glasi:

§ 1. Što se tiče oblika koji treba da se primijeni u mješovitoj ženidbi, neka se obdržavaju propisi kan. 1108; ako pak katolička stranka sklapa ženidbu s nekatoličkom strankom istočnog obreda, kanonski oblik sklapanja treba da se obdržava samo za dopuštenost; za valjanost pak traži se sudjelovanje posvećenog službenika, uz obdržavanje ostaloga što po pravu treba obdržavati.

§ 2. Ako obdržavanju kanonskog oblika stoje na putu velike poteškoće, mjesni ordinarij katoličke stranke ima pravo u pojedinačnim slučajevima dati oprost od njega, posavjetovavši se ipak s ordinarijem mjesta gdje se sklapa ženidba i poštujući za valjanost neki javni oblik sklapanja; biskupska konferencija treba da donese odredbe prema kojima će se spomenuti oprost ujednačeno davati.

§ 3. Zabranjuje se, prije ili poslije kanonskog sklapanja prema odredbi § 1, drugo vjersko sklapanje iste ženidbe radi davanja ili obnavljanja ženidbene privole; isto tako neka ne bude vjerskog sklapanja u kojemu bi katolički i nekatolički služitelj istodobno, obavljajući svaki svoj obred, tražili privolu stranaka.

Neki crkveni pravници, koji pišu na hrvatskom jeziku, ne spominju postojanje nikakvih odredaba naših biskupskih konferencija u ovoj materiji, već samo obvezu tih istih biskupskih

³⁷ Ibrahim Džananović, *Islamski brak*, str. 32.

konferencija da takve odredbe donesu.³⁸ Drugi izričito tvrde da “naša BK u vezi s tim pitanjem nije donijela svoje odredbe”,³⁹ dok treći znaju da su biskupske konferencije ipak donijele odredbe koje se od njih očekuju.⁴⁰ Naime, kao što je već bilo spomenuto, bivša biskupska konferencija je još 1984. usvojila i proglasila “Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti”, gdje nije zaboravljeno ni ovo pitanje.⁴¹

4.2. *Nekršćanski oblik ženidbe*

U svojim uputama biskupi ne razmatraju mogućnost sklapanja mješovite ženidbe između katolika i nekršćanina pred vjerskim službenikom nekršćanske zajednice, npr. muslimanskim, vjerojatno zato što u tom slučaju zbog navedenih uvjeta u prikazu šerijatskoga ženidbenog prava koje to pravo traži, nije ni moguće dobiti oprost od kanonskog oblika. Nisu predvidjeli ni da bi se, u slučaju oprosta od kanonskog oblika, kao javni oblik sklapanja ženidbe prihvatio obred civilne ženidbe, no imaju pravo oni koji zaključuju da to ipak ne priječi pojedinoga mjesnog ordinarija da dadne oprost od kanonskog oblika i dopusti sklapanje mješovite ženidbe u civilnom obliku.⁴² Naravno, ako za to postoji opravdan razlog i ako građanski oblik sklapanja ženidbe ne sadrži elemente koji se protive katoličkom shvaćaju ženidbe.

4.3. *Oprost od kanonskog oblika radi vjenčanja u Pravoslavnoj crkvi ili drugoj kršćanskoj zajednici*

Već iz samoga naslova dokumenta naših biskupa jasno je da su to “Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti”, a u vezi s onim što nas ovdje zanima, određeno je kako slijedi:

1. Mješoviti brakovi sklapaju se vjenčanjem u crkvi prema kanonskom obliku i propisanom obredu u novom obredniku za vjenčanje.

³⁸ Usp. Viktor Nuić, *Opće pravo Katoličke crkve*, KS, Zagreb, 1985., str. 372.

³⁹ Usp. Nikola Škalabrin, *Ženidba. Pravno-pastoralni priručnik*, str. 274.

⁴⁰ Usp. Velimir Blažević, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, str. 279.

⁴¹ Usp. *Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije* 1/1984., str. 7-14; ispravak u: *Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije* 1/1985., str. 7.

⁴² Usp. Velimir Blažević, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, str. 279-280.

Biskupi mogu dopustiti vjenčanje s Misom.

Dopuštenje daju ako je i nekatolička stranka s time suglasna.

U iznimnim slučajevima može biskup prema Ekumenskom pravilniku dopustiti (t. 44 i 45) pričest i nekatoliku, ako je pravilno pripremljen i ako ima iskrenu nakanu u istinitu Kristovu prisutnost u euharistiji.

2. Ako se zaručnici po savjesti odluče za vjenčanje u drugoj kršćanskoj Crkvi, neka dušobrižnik za katolika pravovremeno i obrazloženo postigne dopuštenje od biskupa.

Vjenčanje pred svećenikom istočne Crkve (npr. pravoslavnim) je valjano i bez dopuštenja. Ono se traži samo radi dopuštenosti.

Vjenčanje pred predstavnikom kakve zapadne rastavljene Crkve ili crkvene zajednice (npr. evangelici, baptisti) je bez dozvole, odnosno dispense od kanonske forme, nevaljano. Vjenčanje mora biti povezano s vjerskim obredom, inače takvo vjenčanje biskupi Bosne i Hercegovine ne dopuštaju.

3. Nije dopušteno isti brak dva puta sklapati, tj. ponovno izražavati pristanak pred drugim vjerskim predstavnikom.

Nije dopušteno da bi katolički i drugi vjerski predstavnik istovremeno zajedno tražili pristanak zaručnika (kan. 1127, par. 3).

Zaručnici smiju ići u obje crkve, ako se u jednoj obavi vjenčanje, a u drugoj prikladne molitve ili bogoslužje koje ne smije biti niti imati oblik novog sklapanja braka. O tome se moraju predstavnici Crkava međusobno iskreno dogovoriti.

4. Katolički dušobrižnik neka vjenčanje pravilno upiše u svoje matične knjige. Neka upiše i oprost koji su dani. Valjano vjenčanje pred vjerskim predstavnikom druge Crkve neka također upiše u matičnu knjigu, ali bez rednoga broja. Kada s biskupovim dopuštenjem daje otpusnicu, neka predstavnika te Crkve zamoli da ga o sklopljenom braku sam ili preko vjenčanih zaručnika službeno obavijesti.

Dušobrižnik neka obavijesti Crkvu nekatoličke strane o sklopljenom braku. To zahtijeva pravednost i međusobno poštovanje.

Biskupska konferencija, donoseći ovaj dokument prema kojemu se oprost od kanonskog oblika treba ujednačeno davati (kan. 1127, § 2), ipak nije mogla dati odgovore na sva moguća pitanja koja bi netko mogao postaviti. Međutim, na sva važna pitanja, posebice u vezi s mogućim vjenčanjem u Pravoslavnoj crkvi, odgovor je zaista ponuđen dok sve ostalo što se može pojaviti

treba rješavati u duhu zakona. Stoga bi na neka od tih mogućih pitanja trebalo odgovoriti kako slijedi:

1. Naši biskupi “velike poteškoće” iz kan. 1127 definiraju tako da kažu: “Ako se zaručnici po savjesti odluče za vjenčanje u drugoj kršćanskoj Crkvi...” Time su sebi ostavili diskreciono pravo da sami prosude kad je to zaista tako. A samo usporedbe radi, njemački biskupi vele da ta velika poteškoća postoji “u slučaju kad ženidbeni par nije spreman za katoličko vjenčanje”.⁴³ Talijanski biskupi pak na razini dvaju primjera, koji nisu taksativni već mogu biti šireni, smatraju da su te velike poteškoće npr. “rodbinska veza ili posebna obveza društvenih ili prijateljskih odnosa stranaka s nekatoličkim službenikom”, ili “valjano utemeljeni otpor nekatoličke stranke prema vjenčanju u kanonskom obliku”.⁴⁴

2. “Pojedinačni slučaj” jest kriterij davanja oprosta. Naime, mjesni ordinarij samo u pojedinačnim slučajevima, tj. u svakom pojedinom slučaju ako postoje kanonski razlozi, može dati oprost od kanonske forme. Odnosno, taj oprost može dati onda kad se neki slučaj pojavi a ne može donijeti neku opću uredbu kojom bi unaprijed za sve slučajeve, koji će se pojaviti, dao takvu dispenzu.

3. Izraz “pravovremeno” glede obveze dušobrižnika katoličke stranke da od svoga mjesnog ordinarija dobije oprost treba razumjeti kao “što prije” (*quam primum*) koji se, kao izraz, pojavljuje na više mjesta u zakonu i mislim da ga nema potrebe posebice tumačiti jer to treba urediti jednostavno što je prije moguće kako bi se vjenčanje moglo uredno obaviti.

4. Katolička stranka i njezin partner nakon vjenčanja trebaju, ako to nije učinio ili odbija učiniti nekatolički službenik, o svome vjenčanju obavijestiti župnika mjesta krštenja katoličke stranke kako bi ovaj, bez rednoga broja, mogao upisati to vjenčanje. Taj isti župnik će u prijepisu matice vjenčanih na kraju godine uredno obavijestiti svojega mjesnog ordinarija o svim vjenčanjima.

5. Obavijest župniku o vjenčanju u redovitim prilikama morala bi biti obavljena donošenjem “Vjenčanoga lista” koji katolička stranka može dobiti u pravoslavnom župnom uredu ili se, ako nije moguće doći do takva dokumenta, obavljeno vjenčanje dokazuje iskazima vjerodostojnih svjedoka.

⁴³ Usp. *Kirchliches Amtsblatt* (Essen), br. 13/1970., str. 152.

⁴⁴ Usp. *Enchiridion CEI. Decreti, dichiarazioni, documenti pastorali per la chiesa italiana (1954-1972)*, I., EDB, Bologna, 2006., str. 1257.

6. "Postupak za ženidbu" popunjava samo onaj vjerski službenik koji zaručnike pripravlja za ženidbu.

Za ponašanje mjesnog ordinarija također je vrlo važna odredba da se mjesni ordinarij katoličke stranke, prije negoli dadne oprost od kanonskoga oblika za sklapanje ženidbe, mora posavjetovati s ordinarijem mjesta sklapanja ženidbe. Ta obveza da se posavjetuje jest uvjet za valjanost čina oprosta od kanonskoga oblika (kan. 127, § 2, t. 2). No, sve to ne utječe na valjanost same ženidbe eventualno sklopljene s nekatoličkom strankom istočnoga obreda i bez oprosta ordinarija katoličke stranke, jer bi takva ženidba bila valjana i bez dobivena oprosta. S druge pak strane, bila bi nevaljana ženidba koju bi katolička stranka sklopila s pripadnikom neke zapadne Crkve ili crkvene zajednice u tim kršćanskim zajednicama bez prethodno dobivena oprosta od kanonskoga oblika.

No, prije negoli od mjesnog ordinarija dobije dopuštenje za sklapanje mješovite ženidbe i dispenzu od kanonske forme, katolička stranka svakako treba potpisati dokument "Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe". Potpisivanjem te izjave, kako je već bilo rečeno, katolička stranka će obećati da će ostati vjerna Katoličkoj crkvi te da će učiniti sve što bude u njezinoj moći da djecu krsti i odgoji u Katoličkoj crkvi, o čemu treba biti obaviještena nekatolička strana.

Prema tome, katoličko zakonodavstvo je vrlo jasno i samo se po sebi čini da na razini opće Crkve nema zakonskih poteškoća da mjesni ordinarij dadne oprost od kanonskoga oblika u pojedinom slučaju mješovite ženidbe. Međutim, u našim uvjetima i krajevima problem ipak postoji, te nikako nije ni moralno ni zakonski jasno da mjesni ordinarij može posvema mirno i opravdano dati oprost od kanonskoga oblika u slučaju pojedinačnoga sklapanja ženidbe između katoličke i pravoslavne stranke ako one namjeravaju ženidbu sklopiti u Pravoslavnoj crkvi. Taj problem dolazi iz zakonodavstva Srpske pravoslavne crkve, koje naši katolički pravници, kad pišu o ovoj tematici, osim jednoga,⁴⁵ uopće ne konzultiraju niti spominju. Naime, proklamirani katolički zakon i načela, bez spomenutoga zakona SPC-a, ne mogu biti provođeni u praksi na području naših biskupija jer ne samo da je pravoslavna strana – i SPC i njezini pojedinci – izravno zainteresirana nego mješovita ženidba uz oprost od kanonskog oblika biva sklopljena prema njezinim pravilima i pred njezinim svećenikom. Stoga još jednom treba skrenuti

⁴⁵ Usp. Velimir Blažević, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, str. 287.

pozornost na Bračna pravila SPC-a koja dopuštaju sklapanje samo mješovitih ženidaba između dvoje krštenih, a nikada ženidbu između krštenoga pravoslavnog vjernika i nekrštene osobe. Tako, nadležni pravoslavni biskup može dopustiti sklapanje mješovite ženidbe između npr. pravoslavne i katoličke stranke samo pod propisanim uvjetima,⁴⁶ a upravo su ti uvjeti, koji su već citirani na prethodnim stranicama, izvor spomenute poteškoće.

Problematiku mješovitih ženidaba reguliraju §§ 115-123 Bračnih pravila SPC-a, a napisan je i njihov komentar.⁴⁷ Naime, u skladu s odredbom kan. 1125, t. 1 Zakonika kanonskoga prava, katolički mjesni ordinarij može dopustiti sklapanje mješovite ženidbe, pa onda i dati oprost od kanonskoga oblika takve ženidbe, samo uz ispunjavanje propisanih uvjeta, od kojih je jedan obećanje katoličke stranke da će učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi svu svoju djecu krstila i odgajala u Katoličkoj crkvi. A, kao što smo vidjeli, s tim je u izravnom sukobu propis § 115, t. 2 Bračnih pravila SPC-a koji traži da se "lice druge veroispovesti mora (se) pred nadležnim parohom i dva svedoka, pismenom izjavom, naročito obavezati da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri". To znači da bi katolička stranka u tom slučaju morala obećati dvije posvema suprotne stvari glede krštenja svoje djece. K tome, stvar usložnjava strogi propis kan. 1366, koji određuje tešku kaznenu mjeru za katolike koji dragovoljno daju krstiti djecu izvan Katoličke crkve kad kaže: "Roditelji ili njihovi zamjenici koji daju krstiti ili odgajati djecu u nekatoličkoj vjeri neka se kazne cenzurom ili drugom pravednom kaznom." Odnosno, radi se o tome da je za takav prekršaj, ovisno o težini delikta, propisana čak kazna neke od cenzura (izopćenje, interdikt, suspenzija), a to su, kao što je poznato, najteže kanonske kazne.

Na kraju, nakon iznošenja ovih činjenica i različitih zakonskih odredaba, čini se da treba naglasiti sljedeće:

1. Biskupska konferencija donijela je odredbe prema kojima će se ujednačeno davati oprost od održavanja kanonskoga oblika sklapanja ženidbe te katoličkoj stranci dopuštati sklapanje ženidbe u Pravoslavnoj crkvi;

2. Postoji i zakonodavstvo SPC-a koje je donio Sveti arhijerejski sinod (Bračna pravila);

⁴⁶ Usp. Sveti arhijerejski sinod, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, § 115.

⁴⁷ Usp. B. Cisarž, *Crkveno pravo*, str. 184-187.

3. Iako katoličko zakonodavstvo načelno dopušta davanje oprosta od kanonskoga oblika ženidbe, nakon proučavanja i katoličkoga i srpsko-pravoslavnoga zakonodavstva, čini se da u najmanju ruku nije jasno da katolički mjesni ordinarij na našem području, u postojećem stanju stvari i sve dok takvo stanje traje, kako zbog zakonskih, tako i zbog moralnih razloga, u redovitim prilikama može dati oprost katoličkoj stranci za sklapanje mješovite ženidbe u SPC-u te, povezano s time, ne može dati ni oprost od kanonskoga oblika zato što katolička stranka, koja bi tražila te oproste, ne može ispuniti potrebne uvjete koje od nje traži njezina Katolička crkva. Nasuprot tome, prije samoga vjenčanja katolička stranka bi morala obećati dvije posvema suprotne stvari glede krštenja i odgoja vlastite djece. A ako bi katolička stranka prihvatila uvjete SPC-a i provodila ih, jer samo uz prihvaćanje tih uvjeta tamo može biti vjenčana, onda bi ona bila izložena, ovisno o težini prekršaja, najtežim crkvenim kaznama svoje Katoličke crkve; uz napomenu da bi i u slučaju sklapanja ovakve ženidbe bez dozvole katoličkoga mjesnog ordinarija ta ženidba, iako nedopuštena, ipak bila valjana.

ZAKLJUČAK

Kao što proizlazi iz ovoga prikaza, i katoličanstvo i pravoslavlje i islam načelno odvrću svoje sljedbenike od sklapanja mješovitih ženidaba, no u provedbi toga načela prilično se razlikuju. Pri tome svako zakonodavstvo ima svoje razloge zbog kojih odvrća vjernike od mješovitih ženidaba.

Uz osnovni stav zabrane, u sve tri proučavane vjerske zajednice ipak se dopuštaju mješovite ženidbe ako stranke ispunjavaju zakonom predviđene uvjete. No u pravoslavlju postoji potpuna zabrana sklapanja mješovite ženidbe u slučaju kad je jedna strana pravoslavna, a druga uopće nije krštena jer se to smatra neuklonjivom zaprekom. U islamu pak postoje dvije apsolutne zapreke sklapanja mješovitoga braka: između muslimanke i bilo kojega nemuslimana te između muslimana i žene koja nije ni muslimanka ni kršćanka ni židovka.

Katoličko crkveno zakonodavstvo daleko najviše poštuje ljudska prava ženidbenih drugova u izboru bračnoga partnera, jer pri tome ne postavlja nikakvih načelnih zapreka koje bi imale apsolutnu snagu. Odnosno, polazeći od istine da je pravo na ženidbu i udaju

prirodno pravo muškarca i žene koje uključuje pravo na slobodan izbor bračnoga druga, katolik može oženiti koga hoće i katolikinja se može udati za koga želi, a crkveno zakonodavstvo jedino pazi da ne bi bio povrijeđen prirodni i božanski zakon te regulira kako bi sve bilo u skladu s katoličkim moralom. Katolička crkva, prihvaćajući činjenicu da inovjerna stranka nije katolik, kao i njezino pravo da to ne bude, za razliku od pravoslavlja i islama, od nje ne traži čak nikakvu formalnu izjavu. To zato što zakoni, koji su samo crkveni, obvezuju samo one koji su kršteni u Katoličkoj crkvi ili su u nju primljeni (kan. 11). Ali od katolika traži da ostane vjeran, da učini sve što je u njegovoj moći kako bi djecu krstio i odgojio u katoličkoj vjeri, da poštuje vjeru svojega bračnog druga te da nekatolička stranka bude o svemu obaviještena.

I MATRIMONI MISTI NEL CATTOLICESIMO, NELL'ORTODOSSIA E NELL'ISLAM

La questione giuridica e pastorale nei rapporti interreligiosi

Riassunto

Uno dei settori importanti nelle relazioni interreligiose è legato alla questione dei matrimoni misti e al modo in cui essa è risolta al livello giuridico e pastorale nelle singole Chiese e comunità religiose. Nelle nostre zone questo problema riguarda prima di tutto il cattolicesimo, l'ortodossia e l'islam tra i quali però soltanto la Chiesa cattolica rispetta con coerenza il diritto naturale nella scelta del compagno matrimoniale e quindi non conosce alcun divieto assoluto di contrarre un matrimonio misto. In quest'articolo, suddiviso in quattro parti, dopo la presentazione dei documenti cattolici più importanti riguardanti questo tema, viene discusso l'argomento di matrimoni misti nel diritto canonico e nell'azione pastorale della Chiesa cattolica. Nella terza parte segue la presentazione di codesto tema nel diritto ecclesiastico ortodosso, secondo il quale dove il matrimonio può essere contratto solo tra i due battezzati e mai tra una persona battezzata e l'altra non battezzata. Viene poi presentato il punto di vista del diritto islamico il quale mentre alle donne musulmane vieta qualsiasi possibilità di contrarre un matrimonio misto, lo permette agli uomini musulmani a condizione che si tratti di donne ebraiche e cristiane. Alla fine, viene discussa la possibilità che un cattolico, nel presente stato delle cose, ottenga la dispensa dalla forma

canonica della celebrazione del matrimonio e il permesso di celebrarlo nella Chiesa ortodossa.

Come risulta da questa presentazione, sia il cattolicesimo che l'ortodossia come pure l'islam per principio sconsigliano i propri seguaci di contrarre i matrimoni misti però nell'applicazione di tale principio si notano tra di loro notevoli differenze. Ognuno di questi tre sistemi giuridici conosce le proprie ragioni per le quali cerca di scoraggiare i propri fedeli dal concludere i matrimoni misti.

Nonostante la fondamentale disapprovazione di matrimoni misti in tutte le tre comunità religiose studiate da noi i matrimoni misti vengono permessi a ben precise condizioni. Nell'ortodossia, però, esiste la totale proibizione della celebrazione di un matrimonio misto tra una persona di fede ortodossa e l'altra nonbattizzata poiché ciò viene considerato un impedimento non amovibile. Nell'islam ci sono due impedimenti assoluti che ostacolano la celebrazione del matrimonio misto: tra una donna musulmana e qualsiasi uomo non musulmano e poi tra un uomo di fede islamica e una donna che non è né musulmana, né cristiana né ebrea.

La legislazione cattolica rispetta molto più degli altri i diritti umani dei partner nella scelta del proprio coniuge perché non conosce alcun ostacolo di principio che avrebbe un vigore assoluto. Ovvero, partendo dalla fondata persuasione che il diritto a sposarsi sia un diritto naturale di ogni uomo e di ogni donna che codesto diritto comporta il diritto alla libera scelta del proprio compagno, un cattolico può prendere in moglie chi vuole e una donna cattolica può sposare qualsiasi uomo di propria scelta. Però la legge ecclesiastica fa attenzione perché in tali casi non venisse leso il diritto naturale e divino e regola e che tutto avvenga in accordo alla morale cattolica. Alla persona non cattolica il diritto canonico della Chiesa non chiede alcuna dichiarazione formale. Ciò perché le leggi puramente ecclesiastiche obbligano soltanto quanti sono battezzati nella Chiesa cattolica e in essa ricevuti (can. 11). Al cattolico, però, si chiede di restare fedele alla propria fede, di fare tutto il possibile tutto per far battezzare e educare i propri figli nella fede cattolica e di rispettare la convinzione religiosa del coniuge informando la parte non cattolica sulle proprie convinzioni e intenzioni.